

**STRUKTURA UPOSLENOSTI NA OBITELJSKIM
POLJOPRIVREDNIM GOSPODARSTVIMA U
REPUBLICI HRVATSKOJ**

**STRUCTURE OF EMPLOYMENT ON FAMILY FARMS IN THE
REPUBLIC OF CROATIA**

I. Grgić, T. Žimbrek

SAŽETAK

Obiteljska gospodarstva u Hrvatskoj prevladavaju u ukupnoj proizvodnji i vlasnici su najvećeg dijela poljoprivrednih zemljišnih resursa, stočnog fonda te poljoprivredne mehanizacije.

Nepovoljni socio-ekonomski položaj poljoprivrede i obiteljskih gospodarstava djelovao je na ubrzanu migraciju poljoprivrednog pučanstva (deagrarizaciju) s izrazitim negativnim posljedicama na njegovu ekonomsku i socijalnu reprodukciju.

Rezultati istraživanja pokazuju da i uz „demografski slom” hrvatskog sela postoje još uvijek viškovi radne snage, odnosno pojava njene nedovoljne uposlenosti.

UVOD

Politika gospodarskog razvitka bivše Jugoslavije, u čijem je sastavu sve do nedavno bila i Republika Hrvatska, u cijelom razdoblju od II. svjetskog rata naovamo poticala je razvitak industrije, često neoptimalno strukturirane, a zapostavljala poljoprivredu.

Poljoprivreda je bila označena dualitetom vlasništva u obliku državnog odnosno društvenog sektora i obiteljskih gospodarstava.

Obiteljska gospodarstva u Hrvatskoj prevladavaju u ukupnoj proizvodnji i u vlasništvu su najvećeg dijela poljoprivrednih zemljišnih resursa (oko 80%), isto tako pa i više stočnog fonda (85%) i poljoprivredne mehanizacije (90%). Nepovoljni socio-ekonomski položaj poljoprivrede i obiteljskih gospodarstava djelovao je na ubrzanu migraciju poljoprivrednog pučanstva (deagrarizaciju) s izrazitim negativnim posljedicama na njegovu ekonomsku i socijalnu reprodukciju.

Na proces deagrarizacije djelovali su ekonomski, društveni i politički činitelji. Nesrazmjer dohotka između poljoprivrednog i nepoljoprivrednog zanimanja i nepovoljni društveni i politički položaj poljoprivrednika djelovao je na narušavanje strukture uposlenosti članova obiteljskih gospodarstava, na nedovoljnu razinu kapitalne opremljenosti te na veličinu i strukturu poljoprivredne proizvodnje.

Institucionalnim putem prošlog komunističkog režima ograničavana je veličina zemljišta u vlasništvu obiteljskih gospodarstava koja je sve do 1989. godine bila 10 hektara, više godina bila je prisutna diskriminacija u vidu zabrane nabavke poljoprivredne mehanizacije i uporabe radne snage izvan obiteljskog gospodarstva.

Disparitet dohotka i socijalno-politička diskriminacija poljoprivrednika, nepostojanje tržišne privrede i neravnopravan položaj obiteljskih gospodarstava dugo su vremena u velikoj većini zadržali tradicionalne proizvodne metode i nisku tržišnost, odnosno visoki stupanj samoopskrbnosti, duže nego što bi to bilo u tržišnoj privredi i privatno-vlasničkim odnosima.

Neki podaci o broju, posjedovnoj i socio-ekonomskoj strukturi obiteljskih gospodarstava u Hrvatskoj

Broj obiteljskih gospodarstava u Hrvatskoj vrlo je velik, a malih površina, kako zbog mjera institucionalnog karaktera, najvećma ograničenja zemljišnih površina, nepovoljnog gospodarskog položaja tako i zbog same definicije tih gospodarstava.¹

Prema zadnjim službeno objavljenim podacima (1981) u Hrvatskoj je ubilježeno 569 tisuća obiteljskih gospodarstava sa svojom ukupnom prosječnom površinom od svega 2,9 hektara i s prosječno 3,6 članova po gospodarstvu.

Tablica 1 Broj i površina obiteljskih gospodarstava u Republici Hrvatskoj
Table 1 Number and land area of family farms in Croatia

Godina	1960.	1969.	1981.
Broj u tisućama - Number in 000	653	615	569
Zemljište u tisućama ha - Land in 000 ha	2215	2049	1640
Prosječna veličina u ha - Average size in ha	3,9	3,3	2,9

Vrelo: Popisi poljoprivrede (1960. i 1969) i Popis pučanstva (1981)
Sources: Agricultural censuses (1960 & 1969) and General census (1981)

Najveći broj obiteljskih gospodarstava je malih površina, oko 2/3 ukupnog je do 3 hektara i njihov se broj povećava. Prema procjeni za 1991. godinu u Hrvatskoj ima oko 530 tisuća gospodarstava s oko 1600 tisuća hektara zemljišta i prosječnom površinom od oko 3 hektara.

¹ Po definiciji je jedini kriterij koji određuje obiteljsko gospodarstvo veličina zemljišta od 0,1 ha, čime je omogućeno da je u ta gospodarstva uključen veliki broj samoopkrbnih, netržno usmjerenih jedinica, najviše tzv. okućnica.

Tablica 2 Raspored obiteljskih gospodarstava prema veličini u Republici Hrvatskoj godine 1981 (i promjene prema godini 1960)
Table 2 Breakdown of family farms in Croatia according to the land area in 1981 and change related to 1960

Veličina gospodarstva Farm size	Broj, u tisućama Number, in 000	Udio Participation %	Indeks 1981. prema 1960 Index 1981/1960
Do 1 ha To 1 ha	181	31,8	144
1-3	195	34,3	83
3-5	95	16,7	66
5 i više 5 and more	98	17,2	66
Ukupno Total	569	100,0	87

Vrelo: Isto kao za Tablicu 1
Source: Same as Table 1

U poratnom razdoblju broj se mješovitih gospodarstava povećava, od oko 10% u 1948. godini na 76,1% u godini 1981. tako da je društveno-gospodarski sustav obiteljskih gospodarstava potpuno izmijenjen, a što nam potvrđuju i slijedeći podaci:

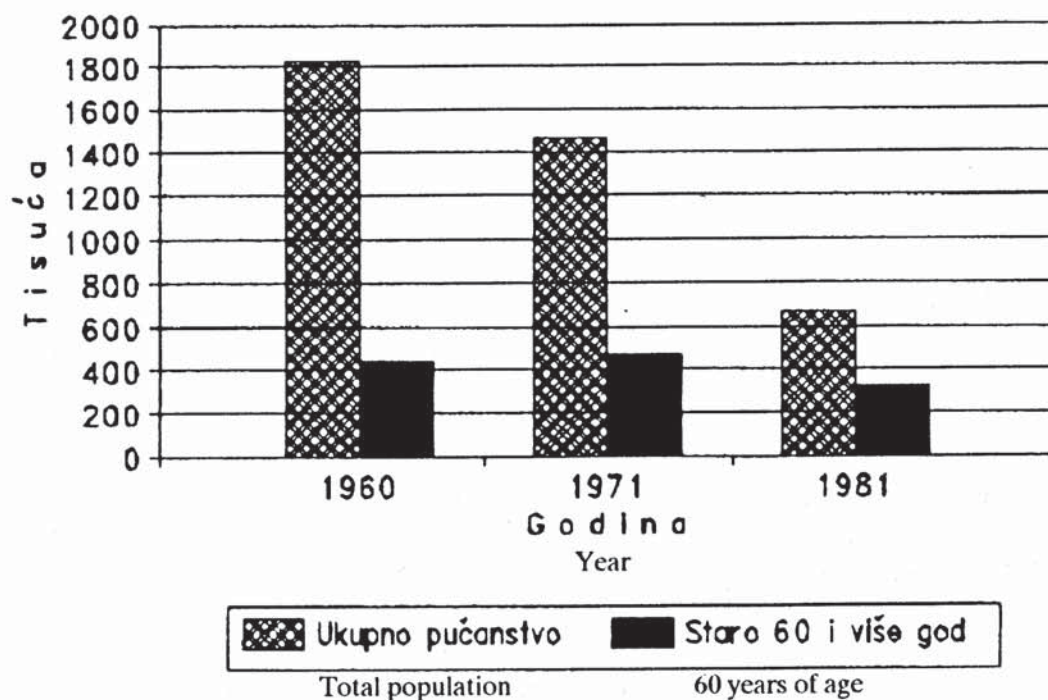
Tablica 3 Poljoprivredno i nepoljoprivredno pučanstvo obiteljskih gospodarstava u Republici Hrvatskoj
Table 3 Agricultural and non-agricultural population on family farms in Croatia

Godina Year	Pučanstvo na obiteljskim gospodarstvima u tisućama Population in 000 of family farms	Poljoprivredno pučanstvo Agricultural population 000	Udio poljoprivrednog Participation of agriculture %
1960.	2775	1861	67,1
1969.	2488	1413	56,8
1981.	2080	668	32,1

Vrelo: Isto kao za Tablicu 1
Source: Same as Table 1

Demografske, socio-ekonomske i prostorne posljedice ubrzanog procesa deagrarizacije nazočne su na obiteljskim gospodarstvima i označene su kao narušavanje dobne i spolne strukture, nesrazmjer poljoprivrednog i nepoljoprivrednog dohotka te proizvodno-ekonomskim učincima u poljoprivrednoj proizvodnji privatnog poljoprivrednog sektora.

Slika 1 Udio osoba starih preko 60 godina na obiteljskim gospodarstvima
Figure 1 Participation of persons over 60 years of age on family farms

Gospodarski položaj državnih odnosno društvenih poljoprivrednih gospodarstava, kao i neke oznake uposlenih, bile su pod snažnim djelovanjem državnih subvencija i drugih administrativnih mjera potpore.

Nova dimenzija koja se javlja početkom 90-tih godina je promjena gospodarsko-političkog sustava, prelazak na tržišnu privredu, reprivatizacija društvenog sektora i potreba za njegovim prevodenjem u konkurentnije i efikasnije oblike. Rat i ratna situacija kao i golema ratna razaranja zahvaćaju značajnim dijelom ljudske i proizvodne resurse, snaže migracijske promjene s još neistraženim posljedicama.

U idućem tekstu dajemo osnovne rezultate istraživanja izabranih obiteljskih gospodarstava u Hrvatskoj koji pokazuju stanje uposlenosti obiteljskih gospodarstava s aspekta navedenih djelovanja, koji označuju stanje, još uvijek ukupno uzevši, naglašenih tradicionalnih odnosa u pogledu upošljavanja i njegove strukture.

METODA RADA

Poljoprivredni rad, posebice u višeznačnom proizvodnom ustroju obiteljskog gospodarstva u usporedbi s drugim oblastima narodnog gospodarstva, ima osobita obilježja. Za razliku od nepoljoprivrednih djelatnosti (osim šumarstva), poljopriv-

reda je drugačija u pogledu potreba za radom. Osnovni čimbenik te posebnosti je biološki značaj proizvodnje, posebnosti koje proizlaze iz obilježja tla, klime, bioloških osobitosti bilja i životinja. Rad je po trajanju kraći od proizvodnje, u proizvodnji je nužno obaviti određene radne zahvate u agrotehničkim rokovima, itd. Veličina i sastav uposlenosti obilježen je s tri opća gledišta: a) ljudski rad je uvjetovan biološkim značajem poljoprivredne proizvodnje pa se uz razdoblje rada javlja i uvjetovano nenamjerno razdoblje nerada, b) radnu momčad čine svi psihofizički radno sposobni na gospodarstvu, c) veličina uposlenosti ovisi o veličini moguće radne momčadi te sastava proizvodnje i kapitalne opremljenosti gospodarstva. Posebnostima obiteljskog gospodarstva prilagođena je osnovna metoda istraživanja postavljenog problema a to je metoda ankete. U tome se ističu dva problema i to: 1) praćenje utroška rada i 2) izračunavanje bilance radne snage.

Praćenje utroška rada² vođeno je za svakog člana gospodarstva i to deset mjeseci u godini (od ožujka do prosinca). U svakom mjesecu namjernim odabirom određen je po jedan tjedan (od ponedjeljka do nedjelje) kada je bilježen rad svakog člana i to od buđenja do počinka. Točnost utroška vremena nadzirana je metodom usporedbe prisjećanja članova kućanstva za događanja prethodnog dana (s pribilježenim događanjem). Tom se metodom nisu pokazale bitnije razlike u točnosti zabilježbi. Ovakvim jednostavnim sustavom praćenja i pretpostavljanjem utroška rada za razdoblje od mjesec dana dobili smo razinu uposlenosti pojedinog člana odnosno uposlenost na razini gospodarstva.

Drugi problem je bilanciranje radne snage, odnosno izračun viškova ili manjkova rada tijekom mjeseca odnosno godine. Središte, prema kojem smo se ravnali, bila je razina uposlenosti u gospodarstvu Republike Hrvatske, koja je zakonski određena na 182 sata mjesečno odnosno 2184 sata godišnje. Odnos između stvarne i pretpostavljene uposlenosti daje nam bilancu radne snage, odnosno višak ili manjak.

GODIŠNJE ODNOSNO DNEVNE VARIJACIJE UTROŠKA RADA

Razina radnog utroška odnosno radnih potreba kao i sam sastav utrošenog rada ovisi o nekoliko čimbenika. To su veličina površine korištenog zemljišta, sastav proizvodnje odnosno proizvodna specijalizacija, razina opremljenosti gospodarstva strojevima i opremom te kvalitativna i kvantitativna obilježja uposlenih članova kućanstva (broj članova, zanimanje, dob i spol). Razlike su znakovite također i s obzirom na regionalnu pripadnost, što uvjetuje različitosti gore navedenih čimbenika. U naglašeno emigracijskim područjima dolazi do procesa senilizacije i feminizacije te s time i do smanjenja poljoprivredne proizvodnje.

² Istraživanja su učinjena u dva sela Hrvatske tijekom godine 1988. Prvo selo Vodinci nalazi se u Slavoniji, općina Vinkovci, a drugo selo Babin Potok u Lici, općina Otočac. Kako cilj rada nije bio regionalni aspekt problema radne snage i uposlenosti zadržali smo se na razini spoznaja i zaključaka za oba naselja.

Za razliku od većine drugih djelatnosti, rad u poljoprivredi odvija se tijekom cijelog tjedna i preko vikenda, premda je u pravilu nedjelja neradni dan zbog tradicionalnih, religioznih razloga. Promjena u strukturi dnevnog utroška rada ovisi o godišnjem dobu koje uvjetuje radne potrebe i radni angažman i to poglavito u biljnoj proizvodnji. Također je značajan utjecaj broja stalno uposlenih osoba izvan gospodarstva. U strukturi utroška rada u poljoprivrednoj proizvodnji, u stočarstvu je uočljivo povećanje utroška rada krajem tjedna, za razliku od biljne proizvodnje kada se taj utrošak smanjuje.

Tablica 4 Veličina i struktura tjednog rada u poljoprivrednoj proizvodnji sati po članu gospodarstva

Table 4 Quantity and structure of weekly work in agriculture hours per farm member

	Ponedj. Mond.	Utorak Tues.	Srijeda Wedn.	Četvrtak Thurs.	Petak Frid.	Subota Sat.	Nedjelja Sun.
Biljna Crop production	0.95	0.95	0.95	0.8	0.8	0.75	0.45
Stočna Husbandry	0.55	0.85	0.8	0.9	0.85	0.85	0.8
Biljna * Crop production *	52.8	55.9	54.3	47.0	48.5	46.9	36.0
Stočna * Husbandry *	47.2	44.1	45.7	53.0	51.5	53.1	64.0

* Poljoprivredna proizvodnja (ratarstvo + stočarstvo) = 100.0%

Vrelo: Anketa

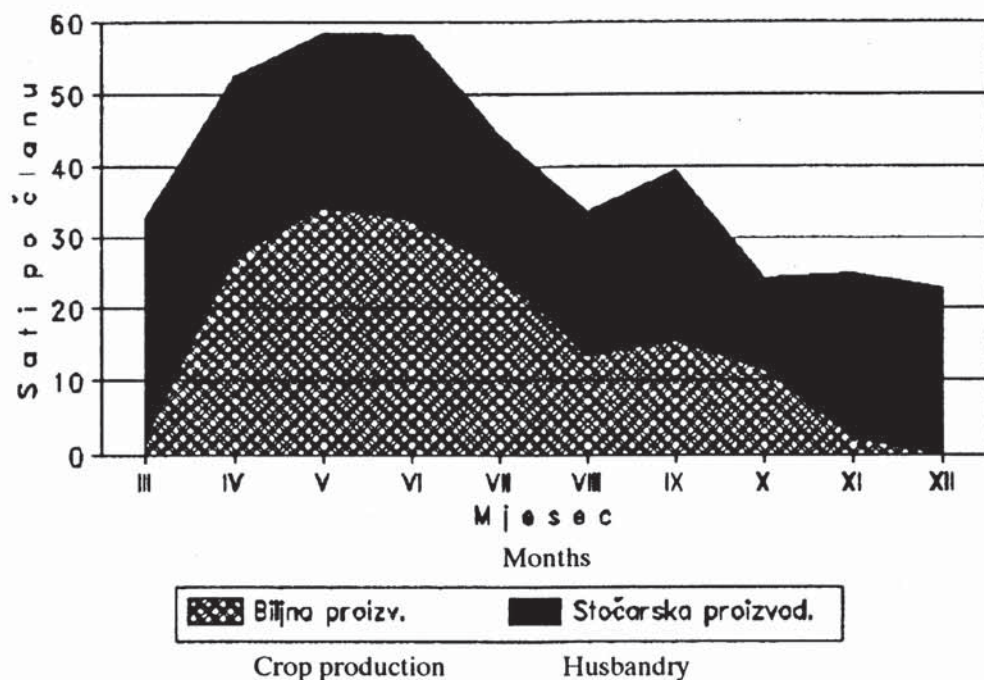
Agricultural production (farming + husbandry) = 100.0%

Source: Survey

Stočarska proizvodnja je specifična glede nužnosti radnog angažmana, pri čemu nema značajnijih kolebanja tijekom tjedna. U biljnoj proizvodnji radni zahvati se mogu odložiti te neki čimbenici, najvećma vjerski, uvjetuju da je radna angažiranost nedjeljom te vjerskim blagdanima puno manja nego drugih dana.

Neujednačene radne potrebe u poljoprivredi naročito su naglašene pratimo li ih tijekom godine. Na varijacije utroška rada poglaviti utjecaj ima rad u biljnoj proizvodnji (u ratarstvu, voćarstvu i vinogradarstvu) a uvjetovan je biološkim značajem proizvodnje jer se određeni poslovi moraju obaviti u odgovarajućim agrotehničkim rokovima. U tom se razdoblju vrlo često javlja veća potreba nego što ima raspoložive radne snage te se tada javlja rad u zamjeni odnosno pripomoć osoba izvan gospodarstva, susjeda i rodbine. Manje je zastupljen plaćeni rad na nadnicu i slično.

Slika 2 Mjesečna uposlenost članova gospodarstva s obzirom na vrstu proizvodnje
Figure 2 Monthly employment of household members related to production

Posebice je zanimljiv rad koji članovi obavljaju izvan gospodarstva. U tome, preko 90% čini stalno uposlenje, služba u poduzećima ili tome slično. Zbog visoke kapitalne opremljenosti gospodarstava (strojevima, posebice traktorima) rad uz naplatu drugima je zanemariv.

Jedino je rad u zamjenu značajniji u nekih kultura koje su radno zahtjevne i nespecializiranih proizvodnji.

SPOLNI SASTAV UPOSLENIH

Proizvodni odnosi se temelje na poznatoj, tradicionalnoj obiteljskoj podjeli rada. Cjelokupni se rad, bez obzira na dobni i spolni sastav, spaja u obiteljsku cjelinu. Pojedinačno određenje rada traje samo dok se rad obavlja te poslije toga ono nestaje.

Podjela rada između muškarca i žene uvjetovana je nejednakom težinom poslova kao i tradicionalnim običajima. Zbog toga ima poslova koje rade samo muškarci i poslova koje rade samo žene dok su neki zajednički. Neki poslovi, međutim, ostaju ženama bez obzira da li je ona uposlena izvan gospodarstva ili ne, a to su poslovi u kući kao što je čišćenje kuće, kuhanje, skrb o djeci i starim osobama i slično koji njoj u potpunosti pripadaju, uz neke rijetke izuzetke. Iako je rad preraspodijeljen na taj

način, razina uposlenosti muškarca i žene vrlo je slična i tu nema većih razlika.

Moralni kodeks zajedničkog rada je naglašen te u prosjeku muškarci rade više od žena samo 13%. U gospodarstvu je to 91%. Unutar poljoprivrede postoje značajnije razlike. Ove razlike su naročito naglašene u **biljnoj proizvodnji** u kojoj je radna zauzetost muškarca veća za 77% od ženske. Ovo je zbog toga što poneke poslove obavlja pretežno muškarac, npr. strojno oranje, priprema tla za sjetvu, sjetva i slično, što je posljedica nasljeđa iz tradicionalnih tehnologija, kada je npr. oranje s konjima ili volovima bio naporan posao. Poslije se to preneslo i na nove tehnologije. Postoji i patrijarhalna predrasuda da su strojevi za muške a kuhinja za ženske osobe.

U **stočarstvu** ove razlike nisu naglašene ali postoje. Stočarska proizvodnja je na obiteljskim gospodarstvima Hrvatske pretežno organizirana na stajskom uzgoju (između ostalog, zbog male veličine posjeda), a manje na intenzivnom specijaliziranom uzgoju te je nadohvat i muškarcima i ženama. I tu, kao i u biljnoj proizvodnji, postoje razlike s obzirom na radne zahvate koje obavljaju. Tako muškarci pretežno timare, spremaju hranu i hrane te poje stoku, a žene u većini slučajeva obavljaju mužu. Postoji jasno izražena podjela rada, tako da je ženama prepuštena proizvodnja i prerada mlijeka, briga oko peradi svih vrsta i slično.³

Tablica 5 Tjedna uposlenost s obzirom na spol - sati po članu gospodarstva
Table 5 Weekly engagement as per sex - hours per farms member

	Ponedj. Mond.	Utorak Tues.	Srijeda Wedn.	Četvrtak Thurs.	Petak Frid.	Subota Sat.	Nedjelja Sun.
U gospodarstvu On farm	3.1*	3.2	2.8	2.9	2.9	2.8	2.5
	1.6**	1.6	1.7	1.5	1.6	1.4	1.2
Izvan gospodarstva Off farm	2.6*	2.3	2.6	2.6	2.6	1.6	0.6
	1.2**	1.0	1.3	1.3	1.2	0.9	0.1
Rad u kućanstvu Housework	0.0*	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
	1.8**	1.7	1.5	1.6	1.5	1.7	1.5
Ostali rad Other activities	0.0*	0.1	0.1	0.1	0.1	0.6	0.2
	0.5**	0.6	0.5	0.5	0.5	0.6	0.4
Ukupno Total	5.7*	5.6	5.5	5.6	5.7	5.0	3.3
	5.1**	4.9	5.0	5.0	4.7	4.6	3.1

* Muški - Men ** Ženski - Women

Vrelo: Anketa - Source: Survey

Ukoliko je žena uposlena izvan gospodarstva ne znači da je oslobođena nekih poslova u poljoprivredi i u kući, nego baš suprotno. Ona radi i kao poljoprivrednica,

³ Nerijetko se drži da je briga oko spomenutih poslova za muškarca "ispod časti", već su to tradicionalni ženski poslovi.

zadržavajući nepovoljni položaj i glavnog nositelja poslova u kući. U odnosu na ženu-poljoprivrednicu, žena radnica-poljoprivrednica ima dvostruko više posla. Žena poljoprivrednica je 40% više uposlena u poslovima u poljoprivredi, poglavito u stočarskoj proizvodnji u kojoj je uzastopna uposlenost. U biljnoj proizvodnji žena radnica-poljoprivrednica je više uposlena jer se ti poslovi u pravilu planiraju za subotu i nedjelju, odnosno za državne blagdane.

Prvotni proces napuštanja poljoprivrede kao zanimanja prvenstveno je obuhvaćao muški dio populacije. Žene su napuštale gospodarstvo, ali ne i poljoprivredu, prvenstveno putem udaje. Danas su u tom izjednačeni i muškarac i žena, iako je nasljednik na gospodarstvu u pravilu muška osoba (sin ili zet). Rijetko je to žena i to se događa u pravilu smrću gospodara, no vrlo brzo, ako postoji muški nasljednik taj preuzima ulogu gospodara.

ISKORISTIVOST RADNE SNAGE

Zbog spomenutih osobitosti poljoprivrede, u proizvodnji se javljaju viškovi odnosno manjkovi radne snage.

Obiteljsko gospodarstvo, zbog svoje pretežno samoopskrbne proizvodnje, uvjetovane poglavito lošim gospodarskim položajem poljoprivrede ali i cjelokupne privrede, koji nije podsticao profesionalnu usmjerenost i specijalizaciju, postaje zasebna ekonomsko-proizvodna jedinica. Vrijeme obavljanja određenih poslova nije istovremeno na svim gospodarstvima te postoji mogućnost ali i nužnost uzajamne pripomoći. Pošto proces deagrarizacije nije bio potpun, prestanak svakolikih sveza onih koji su otišli i onih koji su ostali u radnim viškovima se javlja njihova pripomoć. Drugo je to što se poslovi koji traže veću radnu angažiranost (oranje, priprema sjetve i sjetva, berba i slično) ostavljaju za dane državnih blagdana odnosno za subotu i nedjelju. U te dane ljudi rade mnogo više od granice koju smo uzeli kao punu uposlenost (8 sati).

Tablica 6
Table 6

Bilanca radne snage*
Labor balance*

	Muški - Male			Ženski - Female		
	Ukupno Total	Poljop. Agric.	Nepoljop. Non-agric.	Ukupno Total	Poljop. Agric.	Nepoljop. Non-agric.
U gospodarstvu - In farm	48.6	77.4	35.3	25.3	29.6	23.4
Izvan gospodarstva - Off farm	35.4	7.9	47.6	16.7	3.4	77.7
Ukupno - Total	87.0	89.9	85.8	77.3	71.7	132.2

* Bilanca radne snage je odnos između stvarnog utroška rada (sati) i pune uposlenosti u Republici Hrvatskoj (2184 sata)

Vrelo: Anketa

Balance of labor is the ratio between the real work consumption and 2,184 man-hours, which is the full employment rate in the Republic of Croatia

Source: Survey

Rezultati istraživanja pokazuju da, iako je došlo do „demografskog sloma” hrvatskog sela, postoje još uvijek viškovi radne snage, odnosno nedovoljna uposlenost.

Ova pojava nije stalna nego promjenljiva veličina koja trpi stalne promjene. Proces uvođenja novih tehnologija i dodatna mehaniziranost određenih radova dovesti će do povećanja viškova radne snage. S druge strane, promjena proizvodnog programa, koji je u hrvatskoj poljoprivredi nepromjenljiv u posljednjih 30-tak godina u sjetvenoj strukturi najzastupljenije su radno ekstenzivne kulture i to kukuruz i pšenica te je došlo do značajnog smanjenja stočnog fonda što je sve posljedica loše (jugoslavenske) agrarne politike kojom je hrvatska poljoprivreda većinom bila u funkciji zadovoljenja potreba i interesa ostalih jugo prostora.

Problem koji ostaje je tjedna, mjesečna te godišnja varijacija utroška rada kao posljedica biološkog značaja poljoprivredne proizvodnje.

Sa stajališta najnovijih posljedica ratnog razaranja, znatne migracije ljudi i uništenih proizvodnih resursa, infrastrukture i drugog nameće se nužnost revalorizacije navedenih postavki iz ovog istraživanja za pojedina područja u Republici Hrvatskoj.

ZAKLJUČCI

Politika gospodarskog razvitka bivše Jugoslavije, u čijem je sastavu sve do nedavno bila i Republika Hrvatska, u cijelom je razdoblju od II. svjetskog rata poticala industriju, često neoptimalno strukturiranu, a zapostavljala razvitak poljoprivrede.

Proizvodnja i kapaciteti obiteljskih gospodarstava tijekom proteklih 45 godina sporo su se razvijali, najvećma zbog ideoloških, dogmatskih razloga bivšeg društveno-političkog sustava.

Nepovoljni društveno-gospodarski položaj poljoprivrede i obiteljskih gospodarstava djelovao je na ubrzanu seobu poljoprivrednog pučanstva (deagrarizaciju) izvan poljoprivrede, s izrazito lošim posljedicama za njegovu gospodarsko-društvenu obnovu.

Razlika između poljoprivrednog i nepoljoprivrednog dohotka i nepovoljni društveni i politički položaj poljoprivrednika djelovao je na narušavanje sastava uposlenosti članova obiteljskih gospodarstava, na nedovoljnu razinu kapitalne opremljenosti, na veličinu, sastav i kakvoću poljoprivredne proizvodnje.

Nepostojanje tržišne privrede, politički dogmatsko djelovanje kao i opća gospodarska politika u zemlji i u poljoprivredi nisu omogućili djelovanje ekonomskih zakonitosti koncentracije površina, proizvodnje i kapitala obiteljskih gospodarstava, te zakoniti ubrzani preobražaj tradicionalne u suvremenu kapital-intenzivnu poljoprivredu u cjelini.

Rezultati istraživanja pokazuju da i uz „demografski slom” hrvatskog sela postoje još uvijek viškovi radne snage, odnosno pojava njene nedovoljne uposlenosti.

Razrješenje problema skrivene neuposlenosti treba tražiti unutar i izvan gospodarstva. Jedan od načina je uvođenje ili radno-intenzivnih proizvodnji ili proiz-

vodnji koje bi apsorbirale viškove radne snage kada se oni javljaju. Drugi je uvođenje dopunskih djelatnosti koje bi:

a) koristile proizvode za daljnju doradu i preradu na samom gospodarstvu (mlijeko, meso, voće, povrće, drvo)

b) se zasnivale na tradiciji ili prirodnim mogućnostima za razvitak (kućna radinost, seoski turizam i drugo)

c) služile poljoprivredi i općenito seoskoj privredi (servisi poljoprivrednih strojeva, skladišta, sušare, doradbeni pogoni i slično)

Izvan gospodarstva poglavito mogu pomoći industrijske i slične djelatnosti organizirane u obliku malih poduzeća, prilagodljivih zahtjevima tržišta i zaštiti seoskih područja.

Pretpostavka rješenja problema neuposlenosti unutar seoske sredine je izgradnja infrastrukturnih objekata (putevi, prijevozna i brzoglasna mreža), socijalne infrastrukture (škole, dječji vrtići, knjižnice i drugo) kao i poboljšanje obrazovne i kulturne razine seoskog odnosno poljoprivrednog pučanstva.

Započeti procesi u Republici Hrvatskoj, kao nezavisnoj državi, znatno su usporeni novo nastalim ratnim stanjem u kojem se Republika Hrvatska nalazi zbog agresije, uz goleme ljudske i materijalne gubitke koji posebice pogađaju poljoprivredu. Ratom izazvane seobe pučanstva, a u tome najviše poljoprivrednog, znatno će promijeniti demografsku, ekonomsku i socijalnu strukturu kao i osnovne parametre uposlenosti koji su u ovom radu bili predmet razmatranja (istraživanja) te traže nova vrednovanja.

SUMMARY

Family farms in Croatia are most significant overall production and farmers own most of the agricultural land, cattle and machinery.

Unfavourable social and economic position of agriculture and family farms contributed to fast migration of agricultural population (deagrarization) with extremely negative consequences for their economic and social reproduction.

The results of investigations show that in spite of the "economic crash" of the Croatian village there still remains surplus of labour i. e. its insufficient utilisation.

LITERATURA

1. Grgić Ivo (1989): „Radna snaga i zaposlenost na seljačkim gospodarstvima SR Hrvatske”, magistarski rad, Fakultet poljoprivrednih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

2. Skupina autora (1990): „Program razvoja i mjere ekonomske politike poljoprivredno-prehrambenog sustava Hrvatske”, Republika Hrvatska, Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva Republike Hrvatske, Zagreb

3. Žimbek Tito i Kraljičković Josip (1990): „Zaposlenost u društvenoj poljoprivredi Hrvatske”, Glasnik poljoprivrede br. 39, Beograd

4. Žimbek Tito, Brkić Srećko i Kolega Ante (1990): „Socio-ekonomska obilježja obiteljskih gospodarstava zagrebačke regije u Hrvatskoj”, Agronomski glasnik br. 5, Zagreb

Adresa autora - Author's address:

Primljeno: 27. 05. 1992.

Mr Ivo Grgić

Prof. dr. Tito Žimbek

Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Institut za ekonomiku poljoprivrede

Svetošimunska cesta 25

41 000 Zagreb, Republika Hrvatska

Tel 38 41 23 50 77, Fax 38 41 21 91 34